

การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย Communication, Identity and Travel Experience of the Thai Elderly

ศุภมณฑา สุภานันท์

กาญจนา แก้วเทพ

บทคัดย่อ

การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในบริบทการท่องเที่ยวพยายามจะเปิดมิติการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุออกไปสู่พื้นที่ใหม่ที่แตกต่างจากงานศึกษาที่ผ่านมา พื้นที่การท่องเที่ยวเป็นบริบทที่ทำนายการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเพราะผู้สูงอายุต้องพยายามต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ เพื่อพาตนเองออกจากบ้านมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยว และการให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยออกแบบงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิจัยตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยาเชิงการตีความ เลือกศึกษากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่า และ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างน้อยหนึ่งครั้งต่อปี ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม จากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจำนวน 90 คน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยสามารถจัดกลุ่มคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อน ผู้สูงอายุไม่สามารถหาข้อมูลหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง กลุ่มที่สอง กลุ่มที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนบางส่วน สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ เน้นการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม จะตัดสินใจ

ศุภมณฑา สุภานันท์ (นศ.ม.มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2550) อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และกำลังศึกษาต่อระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: supamonta@gmail.com) และกาญจนา แก้วเทพ (Ph.D., University of Paris 7, France, 1984) รองศาสตราจารย์ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งจากคุณูปนิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” ของศุภมณฑา ซึ่งรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา โดยได้รับการประเมินผลการสอบวิทยานิพนธ์ในระดับดีมาก และได้รับการสนับสนุนทุนวิทยานิพนธ์จาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช และทุน “ท่านผู้หญิงเชิญพิศลบุนทร”

ไปท่องเที่ยวก็ต่อเมื่อมีเพื่อนชักชวน ส่วนกลุ่มสุดท้าย กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ก่อนการท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาที่ยุ่สูงอายุเตรียมตัวท่องเที่ยว มีการหาข้อมูล การเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จะมีต้นทุนที่พร้อมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ครอบครัวหรือเพื่อนจะเป็นต้นทุนสำคัญและเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้ ระหว่างการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้ การต่อรอง การผลิตซ้ำ รวมไปถึงการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะสื่อสารอัตลักษณ์ที่หลากหลาย หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อบุคคลเป็นหลัก และเลือกตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองในเชิงบวก การท่องเที่ยวจึงเป็นอีกบริบทหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามสื่อสารหรือแสดงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : การสื่อสาร, อัตลักษณ์, ประสบการณ์การท่องเที่ยว, ผู้สูงอายุ

Abstract

The research of communication and identities of elderly in travel context aims to broaden a study of the elderly into new perspective. Travel and tourism contexts provide a challenging space for the elderly to communicate their identities since the elderly have to overcome many obstacles in order to go to a travel space. The objectives of this study are to study and to compare the communication and identities of elderly before, between and after traveling including, to examine travel behaviors and meaning of travel experience. This qualitative research employed hermeneutic phenomenology as a methodology. The respondents were the elderly who 60 years old who had travel experience at least once a year. They were

selected by using purposive sampling method. In-depth interview and participant observation were used in collecting data from 90 participants.

The results reveal that communication and identities of the elderly before, between and after traveling are both similar and different. The elderly can be categorized into three groups: 1) the elderly who depends on their family or friends to manage the trip for them, 2) the elderly who can partly manage a trip by themselves and still depends on family, and, 3) the strong elderly who can organize a trip by themselves. Before travel, the elderly have to prepare themselves such as seeking information, and preparing their physical and mental health and money. The seniors who have strong identities are more ready to travel than other groups. For seniors who are weak have to depend on family and friends as a capital and motivation to travel. Travel and tourism are the space for contesting, negotiating, reproducing, reconstructing and changing the identities for the seniors. The seniors communicate their identities in multifaceted ways. After traveling, most of them communicate their travel experience with their family. They view their travel experience in positive way. Travel space in this context demonstrates that the elderly try to convey their strong identities.

Key words : Communication, Identity, Travel Experience, Elderly

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” เป็นความพยายามศึกษา “การสื่อสารของผู้สูงอายุ” ในบริบทที่แตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา โดยพยายามเปิดมุมมองการศึกษาผู้สูงอายุออกไปสู่พื้นที่ใหม่ที่ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นการศึกษาผู้สูงอายุในพื้นที่ส่วนตัว

เช่น บ้านหรือสถานสงเคราะห์คนชราอีกต่อไป “บริบทการท้องเทียว” จึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความท้าทายในการศึกษาผู้สูงอายุ ประกอบกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย ซึ่งก้าวเข้าสู่ความเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging society) เนื่องจากจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คาดการณ์ได้ว่าในปี พ.ศ.2573 จำนวนผู้สูงอายุจะอยู่ที่ร้อยละ 25 จากจำนวนประชากรทั้งประเทศ 63 ล้านคน (วิพรรณ ประจวบเหมาะ & ชลธิชา อัครนิรันดร์, 2555; สมศักดิ์ ชุณหะวัณ, 2555)

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุเริ่มขยายออกไป ไม่ได้เน้นเฉพาะเรื่องทางด้านการแพทย์หรือสุขภาพของผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว มิติการศึกษาผู้สูงอายุสามารถเชื่อมผสานกับมิติการศึกษาในสาขาต่างๆ ทำให้พบได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีหลากหลายประเด็น เช่น การศึกษาเรื่องการดูแลผู้สูงอายุ การจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ เศรษฐกิจของผู้สูงอายุ สังคมและการมีส่วนร่วมในชุมชนของผู้สูงอายุ ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ สถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคม การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ การดำเนินชีวิตประจำวัน การวางแผนชีวิต การดูแลสุขภาพ สวัสดิการสังคม และการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุ เป็นต้น (นพวรรณ จงวัฒนา et al., 2542)

ประเด็น “การสื่อสารของผู้สูงอายุ” เป็นอีกมิติหนึ่งที่จะมาช่วยเติมเต็มการศึกษาผู้สูงอายุในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุที่ผ่านมา ยังมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับงานศึกษาของกลุ่มคนวัยอื่น อาจจะเนื่องมาจากสถานะของผู้สูงอายุไทยในช่วงเวลาต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรม สถานะของผู้สูงอายุไทยจากที่ได้รับ การยกย่องให้มีความสำคัญในยุคของสังคมเกษตรกรรม ถูกทำให้ลดทอนหรือเลือนหายไปในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม เพราะผู้สูงอายุอาจจะไม่สามารถเป็นผู้ผลิตหรือความสามารถในการทำงานลดลง (กาญจนา แก้วเทพ, 2554) ดังนั้น “ผู้สูงอายุ” จึงถูกแยกออกจากกิจกรรมทางสังคมหรือหรือถูกมองอย่างจำกัด

ว่าควรจะอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นที่จำกัดหรือพื้นที่ส่วนตัว เราจึงมักจะคุ้นชินกับภาพของผู้สูงอายุกับสถานที่ เช่น บ้าน โรงพยาบาล วัด หรือสถานสงเคราะห์คนชรา เพราะผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ ร่างกายไม่สมบูรณ์ มีโรคภัยไข้เจ็บรุมเร้า และเป็นผู้ที่มีแนวโน้มจะบกพร่องในส่วนต่างๆ ของร่างกาย ร่างกายเสื่อมสภาพมากกว่าคนในช่วงวัยอื่นๆ (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2553) ผู้สูงอายุจึงอาจจะถูกทำให้กลายเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถในการทำกิจกรรมได้หลากหลาย ผู้สูงอายุอาจจะมีอัตลักษณ์ที่ได้เปรียบกว่าคนวัยอื่นๆ คือเรื่องของ “ประสบการณ์ในการใช้ชีวิต” ซึ่งเป็นทุนที่ผู้สูงอายุสะสมมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นทุนที่ผู้สูงอายุใช้ต่อรองเพื่อสร้างอำนาจให้กับตนเอง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีจุดขึ้นที่ความต้องการที่จะเปิดเผยตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ผู้สูงอายุไม่ใช่ช่วงวัยแห่งความโรยรา ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่น่าตื่นตาตื่นใจ น่าค้นหา และยังเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับตนเอง (Williams & Ylänne-McEwen, 2000) อีกทั้งการนำพาผู้สูงอายุออกจากบ้านมาสู่พื้นที่การท้องเทียวจึงเป็นพื้นที่การศึกษาที่มีความท้าทาย เพราะผู้สูงอายุอาจจะต้องใช้การต่อสู้หรือต่อรองเพื่อเข้าสู่พื้นที่การท้องเทียวมากกว่าคนกลุ่มอื่น กระบวนการท้องเทียวดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดของผู้สูงอายุจึงต้องขับเคลื่อนไปด้วย “การสื่อสาร” ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการสื่อสารเพื่อยืนยันตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เป็นการสร้างอำนาจหรือต่อรองให้ผู้สูงอายุสามารถเดินทางท้องเทียวไปยังจุดหมายปลายทางที่ต้องการได้

ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงนำประเด็น “การสื่อสารของผู้สูงอายุ” มาเชื่อมโยงกับ “บริบทการท้องเทียว” โดยมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท้องเทียว ตั้งแต่ก่อนการท้องเทียว ระหว่างการท้องเทียว และหลังจากการท้องเทียว ประการที่สอง ศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์

และพฤติกรรมการท่องเที่ยว และประการสุดท้าย ศึกษาการให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในมิติที่หลากหลาย สามารถนำไปพัฒนารูปแบบการสื่อสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รวมไปถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสามารถเป็นหนึ่งในชุดความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่อาจจะสามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างภาพตัวแทนตัวตนหรืออัตลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุให้กับสังคม

คำถามการนำวิจัย

1. ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
2. ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างไร
3. ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีอำนาจการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว
3. เพื่อศึกษาการให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา

ของการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ และแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา

1) แนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการเดินทางท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ในยุคอดีตการเดินทางมักจะมีความมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอด การสู้รบเพื่อแย่งชิงดินแดน จนกระทั่งมีการเดินทางเพื่อประโยชน์ทางการค้า และการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (ดู ชุมสาย & ญิบพัน พรหมโยธี, 2527; นิศา ชัชกุล, 2551) เพราะฉะนั้น การเดินทางและการท่องเที่ยวจึงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ พื้นที่การเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก สังเกตได้จากการเดินทางเพื่อการรบหรือเพื่อประโยชน์ทางการค้าในยุคอดีตอาจจะเป็นพื้นที่ของคนวัยหนุ่มสาวมากกว่าผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุในยุคอดีตยังได้รับการยกย่อง ให้ความเคารพนับถือ เป็นศูนย์กลางของชุมชน หรือเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมสำคัญให้กับชุมชน

จากประวัติของการท่องเที่ยวทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุอาจจะเกี่ยวข้องกับการเดินทางที่เป็นการเดินทางเพื่อการแสวงบุญ (Pilgrim) ก่อนข้างมากเป็นรูปแบบการเดินทางที่สำคัญในยุคแรกๆ และเป็นการเดินทางที่เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นได้มีส่วนร่วม ไม่ได้จำกัดเรื่องชนชั้นหรือฐานะมากนัก (สุกฤษณ์ อัครางกูร, 2548) เพราะฉะนั้นการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในบริบทการเดินทางท่องเที่ยวจึงอาจจะไม่ได้ปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับคนวัยหนุ่มสาว ด้วยเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายที่เปราะบางหรือไม่แข็งแรงที่อาจจะทำให้ตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไม่ได้รับการกล่าวถึงในพื้นที่การท่องเที่ยวหรือพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตามเมื่อทั่วโลกเริ่มตระหนักถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของประชากรโลกที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุค่อยๆ ได้รับ

ความสนใจ และขยายมิติการศึกษาผู้สูงอายุจากด้านการแพทย์ไปสู่มิติด้านสังคม โดยเฉพาะพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งพื้นที่สำคัญในการศึกษาตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

2) แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

การทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการทบทวนการสื่อสารของผู้สูงอายุและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งทั้งสองส่วนมีความเชื่อมโยงกัน จากการทบทวนเกี่ยวกับคุณลักษณะของ “ผู้สูงอายุ” พบว่าผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกายจิตใจ และสังคม โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพร่างกายที่มักจะส่งผลกระทบในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก

สุชาดา ทวีสิทธิ์ (2553) อธิบายว่าการศึกษที่ผ่านมาเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีสองกระบวนทัศน์ที่สำคัญได้แก่ กระบวนทัศน์ชีววิทยาการแพทย์ (Biomedical gerontologist) และกระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคม (Social-constructionist gerontologist) ซึ่งแนวคิดชีววิทยาการแพทย์จะศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จึงมองว่าผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่ร่างกายไม่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นช่วงวัยที่มีแต่ปัญหาทางสุขภาพ ขณะที่กระบวนทัศน์ประกอบสร้างทางสังคมเป็นกระบวนทัศน์ที่อธิบายว่าผู้สูงอายุจะมีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอขึ้นขึ้นอยู่กับการประกอบสร้างภาพของผู้สูงอายุจากสถาบันต่างๆ และส่วนใหญ่จะพบภาพหรือการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่อ่อนแอมากกว่า ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเสนอให้มีการศึกษาผู้สูงอายุในมิติที่พยายามสร้างหรือรื้อถอนตัวตนเชิงลบของผู้สูงอายุ

จากแนวคิดดังกล่าวจึงใช้เป็นแนวทางเพื่อสร้างจุดยืนในการศึกษา ประกอบกับใช้แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) ของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ที่อธิบายอัตลักษณ์หรือตัวตนของมนุษย์ที่สามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ไม่คงที่ อัตลักษณ์มีทั้งอัตลักษณ์ของ

บุคคล (Self-identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) อัตลักษณ์หรือตัวตนจะสื่อสารหรือหล่อหลอมผ่านสังคมหรือวัฒนธรรมที่เราเกี่ยวข้อง ซึ่งอัตลักษณ์หรือตัวตนสามารถปรับเปลี่ยนได้ (Barker, 2008) อัตลักษณ์จึงเป็นการประกอบสร้างจากสังคมโดยที่เรารู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม มีความหลากหลาย รวมไปถึงยังเกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อหรือวาทกรรมที่ได้รับ การสื่อสารในสังคมในช่วงเวลานั้น อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจ และต้นทุนทางสังคมที่มีส่วนในการประกอบสร้างหรือสื่อสารอัตลักษณ์ของคนเราที่แตกต่างกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2555)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แนวคิดด้าน “การสื่อสาร” ที่มุ่งเน้นการศึกษาการสื่อสารในเชิงความหมาย ได้แก่ แนวคิดการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) ของ Carey (1989) ที่มุ่งเน้นอธิบายการสื่อสารในเชิงการสร้างความหมายร่วมระหว่างผู้สื่อสาร บทบาทการสื่อสารจึงไม่ได้จำกัดว่าฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร แต่มีการสลับสับเปลี่ยนบทบาทไปมา อำนาจการสื่อสารไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอยู่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความหมายร่วมกัน และแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) ของ Rothenbuhler (1998) ที่อธิบายการสื่อสารในเชิงความหมาย การสื่อสารสามารถเปรียบเป็นพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติมีการกระทำการแสดงออกและมีการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสาร เป็นต้น การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงอาจจะเปรียบได้กับพิธีกรรมที่มีความสำคัญที่ผู้สูงอายุจะต้องแสวงหาวิธีการสื่อสารหรือใช้การสื่อสาร เพื่อให้ตนเองมีต้นทุนและอำนาจที่จะทำให้สามารถเข้าถึงการท่องเที่ยวได้

การศึกษาการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงใช้องค์ประกอบการสื่อสารเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่ออธิบายว่าผู้สูงอายุมีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร และยังเป็นการศึกษาที่ลงลึกไปถึงการอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวผ่านการสื่อสารที่ผู้สูงอายุเลือกใช้ โดยศึกษาบทบาทการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร สื่อที่ใช้ ระดับ

การสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสาร การสื่อสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุดังกล่าวยังได้แสดงหรือสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว นอกจากนี้ การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุยังศึกษาโดยใช้แนวคิดพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากมาเป็นแนวทางอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอีกด้วย

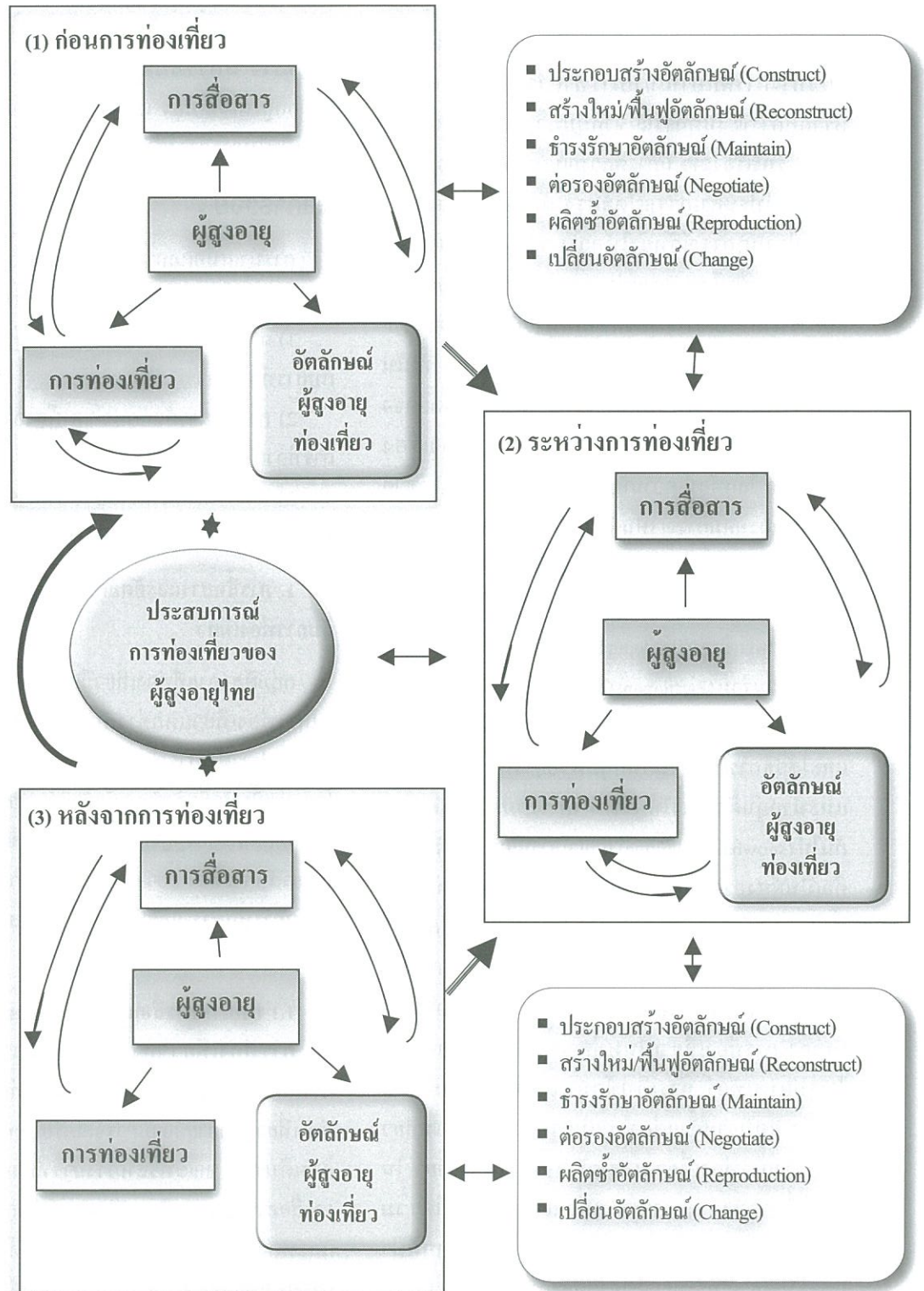
3) แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยานำมาใช้เพื่ออธิบายประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเป็นแนวคิดที่อธิบายเกี่ยวกับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้นด้วยตนเอง เป็นประสบการณ์ที่เราได้รับโดยตรง (Direct experience) และการตีความปรากฏการณ์นั้นๆ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจ การที่เราเข้าไปทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเป็นการเข้าไปตรวจสอบความรู้สึก การรับรู้ที่เรามีต่อเหตุการณ์ที่เราได้เข้าไปเกี่ยวข้อง (Littlejohn & Foss, 2008) ปรากฏการณ์วิทยาที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เป็นปรากฏการณ์วิทยาเชิงการตีความ (Hermeneutic phenomenology) ของ Martin Heidegger ซึ่งมีจุดเน้นที่แตกต่างจากปรากฏการณ์วิทยาแบบ Edmund Husserl

Laverty (2003) อธิบายว่าปรากฏการณ์วิทยาแบบ Husserl เน้นย้ำเรื่องการมองปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างปราศจากอคติ แต่ปรากฏการณ์วิทยาแบบ Heidegger จะเป็นการมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างคำนึงถึงภูมิหลังหรือที่มาที่ไปของเหตุการณ์นั้นๆ เพราะการทำความเข้าใจ ตีความปรากฏการณ์ของบุคคลคนหนึ่งย่อมได้รับอิทธิพลมาจากภูมิหลัง รวมไปถึงประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้เคยประสบพบเจอมาก่อน เพราะฉะนั้นถ้าหากต้องมองประสบการณ์อย่างปราศจากอคติคงเป็นไปได้ยาก การแสดงความคิดเห็นหรือการอธิบายเรื่องราวต่างๆ มีความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ยิ่งไปกว่านั้น ปรากฏการณ์วิทยาแบบ Heidegger ยังเน้นย้ำทำความเข้าใจเรื่องประวัติศาสตร์ (Historically) อาจเรียกได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ของบุคคลหรือภูมิหลัง การเติบโต การใช้ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำมาสู่การทำความเข้าใจโลก มุมมองในการมองโลก แต่อย่างไรก็ตามภูมิหลังของบุคคล เราอาจจะไม่สามารถศึกษาได้อย่างชัดเจนหรือรอบด้าน แต่อาจจะสามารถทำความเข้าใจได้บางส่วน

ดังนั้น การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงต้องทำความเข้าใจไปถึงเรื่องภูมิหลังและการใช้ชีวิตที่ผ่านมาก่อนที่จะเข้าสู่ผู้สูงอายุประกอบกันไปด้วย เพราะก่อนที่จะเข้าสู่วัยที่สังคมมองว่าเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทุกคนล้วนมีภูมิหลังและผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ที่หล่อหลอมความเป็นตัวตนขึ้นมา ซึ่งตัวตนเหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ การศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุบางส่วนประกอบด้วย จึงเป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มความเข้าใจในเรื่องประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมากขึ้น

กรอบแนวคิดการศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาได้นำมาใช้เป็นวิธีวิจัย (Research Methodology) ในการศึกษาผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาที่เน้นการทำความเข้าใจเรื่องราวปรากฏการณ์ เหตุการณ์ จากมุมมองของผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัส รับรู้เรื่องราว มีการตีความเหตุการณ์ จากมุมมองของผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ข้อมูลในการศึกษาที่นักปรากฏการณ์วิทยาให้ความสนใจจึงเป็นข้อมูลเชิงความรู้สึกนึกคิด คุณค่า และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือการทำความเข้าใจเรื่องความหมายที่มีต่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ได้พบเจอ โดยสรุปเป็นการศึกษาที่เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์โดยตรงของกลุ่มตัวอย่าง เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องเรื่องความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมาย วัฒนธรรม ประวัติชีวิต ค่านิยม และอุดมการณ์ เป็นต้น (สุภาภรณ์ จันทวนิช, 2554) การศึกษาครั้งนี้จึงออกแบบงานวิจัยให้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และใช้วิธีการเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยให้ผู้สูงอายุแนะนำกลุ่มตัวอย่างให้ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ต่อเนื่องกันไป (snowball technique) เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างคือเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์การท้องเทียอย่างน้อยปีละครั้ง เป็นการท้องเทียที่ไปแบบพักค้างคืน โดยครอบคลุมตั้งแต่การท้องเทียกับครอบครัว เป็นการจัดท้องเทียกันเอง การท้องเทียเป็นหมู่คณะ และการท้องเทียในรูปแบบทัวร์ การเก็บข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สอบถามตั้งแต่กระบวนการก่อนการท้องเทีย ระหว่างการท้องเทีย และหลังจากการท้องเทีย ในขณะที่การสังเกตการณ์การท้องเทีย ผู้วิจัยได้ร่วมท้องเทียกับผู้สูงอายุในรูปแบบทัวร์ที่ประเทศพม่า และอินเดีย รวมระยะเวลาการท้องเทียจำนวน 15 วัน กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 75 คน

และจากการสังเกตการณ์จำนวน 15 คน รวมกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้งหมด 90 คน ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในงานวิจัยครั้งนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลาง มีการศึกษา มีรายได้พอเลี้ยงตนเองได้ อาศัยอยู่ในเขตเมือง และสามารถเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ประเด็นหลักเพื่อตอบคำถามนำวิจัยและวัตถุประสงค์การศึกษา

- 1) การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท้องเทีย
- 2) การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุและพฤติกรรม การท้องเทีย
- 3) การให้ความหมายประสบการณ์การท้องเทียของผู้สูงอายุ

1. การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท้องเทีย

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท้องเทียมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ในการท้องเทียแตกต่างกัน โดยสามารถสรุปผลการวิจัยในประเด็นการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยแบ่งเป็นหัวข้อสำคัญ 5 หัวข้อ ได้แก่ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการท้องเทีย การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท้องเทีย

1.1 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

การท้องเทียของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการท้องเทีย ก่อนการท้องเทียผู้สูงอายุต้องมีการจัดเตรียม หาข้อมูล วางแผนการเดินทาง ขณะที่ระหว่างการท้องเทีย ผู้สูงอายุมีการสื่อสารกับบุคคลที่ร่วมเดินทาง ทำกิจกรรมการท้องเทีย และหลังจากการท้องเทียผู้สูงอายุได้สื่อสารเรื่องราวการท้องเทียของตนเองให้บุคคลอื่นได้รับรู้ การสรุปผลจึงนำเสนอบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของ

ผู้สูงอายุ โดยจะอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงและความแตกต่างของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว

1.1.1 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร เพื่อเตรียมการท่องเที่ยวมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก วิธีการหาข้อมูลของผู้สูงอายุพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้พึ่งพา” และ “ผู้ได้รับการตอบแทนบุญคุณ” เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แสวงหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง มีผู้ช่วยหรือผู้ดูแลเตรียมการเรื่องหาข้อมูล เช่น ครอบครัว ลูกหลานญาติมิตร และเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการหาข้อมูล แล้วมาถ่ายทอดบอกกล่าวให้กับผู้สูงอายุก่อนการเดินทาง วิธีการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่พึ่งพาค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ในจำนวนผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น มีกลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนที่ยังจัดการติดต่อประสานงานเรื่องไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้บ้าง แต่เลือกที่จะปล่อยให้ลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิดเป็นผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวให้ตนเองมากกว่า ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุไม่ได้หาข้อมูลและจัดเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเองจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่พึ่งพาและในขณะเดียวกันยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้อาวุโสที่ต้องได้รับการดูแล ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณหรือยกย่องจากครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด เพราะฉะนั้นการไม่ได้หาข้อมูลหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นการสื่อสารเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ถึงแม้ว่าจะอ่อนแอในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ความอ่อนแอนั้นก็ยังสามารถเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวได้เช่นกัน และแสดงให้เห็นว่าสถานะของผู้สูงอายุยังคงได้รับการให้ความสำคัญ

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาเพียงบางส่วน เป็น “ผู้ตามที่ดี” ในการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเพื่อนหรือครอบครัวช่วยหาข้อมูลการท่องเที่ยว และ

ตนเองสามารถช่วยหาข้อมูลในการท่องเที่ยวเพิ่มเติมด้วย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้พึ่งพาครอบครัวในการจัดการท่องเที่ยวทั้งหมด ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ช่วยหาข้อมูลการท่องเที่ยวบางส่วน บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงกำลังระหว่างเป็นทั้งผู้พึ่งพาผู้อื่น และสามารถดูแลตนเองได้ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเน้นการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม แต่ตนเองไม่ได้มีบทบาทหรืออัตลักษณ์ของผู้นำอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุก็ไม่ปฏิเสธการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงใช้การท่องเที่ยวสื่อสารเพื่อต่อรองอัตลักษณ์หรือตัวตนทั้งด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุก็ยังคงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่ามีผู้ชักชวนไปท่องเที่ยวหรือไม่เช่นกัน

กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้นำการท่องเที่ยว” เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งในการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก มีลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยวที่โดดเด่นกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง สามารถวางแผนและหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง รวมไปถึงการมีอำนาจมีบารมี มีคุณลักษณะของผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับนับถือจากครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนให้เป็นผู้นำการท่องเที่ยว สามารถให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ กล้าแสดงความคิดเห็น ให้ความรู้ และวิพากษ์วิจารณ์ข้อดีข้อเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้มีความมั่นใจในการเดินทาง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงสามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งไว้ได้

1.1.2 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ช่วงระหว่างการท่องเที่ยว บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจะเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย กลุ่มบุคคล 3 กลุ่มหลักที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และการร่วมท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ โดยพบว่าผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ดังต่อไปนี้

ผู้แนะนำ ดักเตือน รับฟังปัญหา ให้ความสำคัญเมื่อผู้สูงอายุท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะยังคงรักษา

อัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ การวางตัวที่เหมาะสม ต่อหน้าลูกหลาน ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้เตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังคงทำหน้าที่ตักเตือน ให้สติให้ลูกหลานระมัดระวังในการเดินทางท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ผู้นำการท่องเที่ยว การเป็นผู้นำการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมี 2 รูปแบบ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ไม่แข็งแรง ด้านสุขภาพ จะยังคงมีสถานะหรืออัตลักษณ์ของการเป็นผู้นำด้านจิตใจ เป็นศูนย์กลางของครอบครัว ส่วนผู้สูงอายุที่แข็งแรง จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อยู่แล้ว นอกจากเป็นผู้นำด้านจิตใจแล้ว ยังเป็นผู้นำการเดินทาง สามารถดูแลสมาชิกครอบครัวที่ร่วมเดินทาง หรือเป็นผู้ดูแลลูกหลานได้อีกด้วย เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจึงไม่ได้สื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว

ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาว สำหรับการไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน อัตลักษณ์ของความเยาว์วัย หรือความเป็นหนุ่มสาวจะแสดงให้เห็นชัดเจนมากกว่า ตอนที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ปลดปล่อยอย่างเต็มที่ ไม่ต้องคำนึงการรักษาภาพลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุฟื้นฟูอัตลักษณ์ของความเป็นเด็ก เล่นสนุกสนาน เหมือนได้ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวอีกครั้ง ได้ทำกิจกรรมที่ตนเองต้องการ โดยที่ไม่ต้องอายลูกหลาน โดยเฉพาะการเดินทางกับกลุ่มเพื่อนสนิทจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีความแข็งแรงในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ส่วนการเดินทางในรูปแบบทัวร์ ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ของ “นักท่องเที่ยวที่จริงจัง” พยายามเก็บเกี่ยวประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ และถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวกับกลุ่มทัวร์ที่ไม่ได้รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ผู้สูงอายุก็ยังได้รับการยกย่อง ได้รับการดูแลเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของ “ความเป็นผู้สูงวัย” จึงไม่ได้ลดทอนความสามารถ หรือเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงท่องเที่ยวแต่ในทางกลับกัน อาจจะมีส่วนที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลช่วยเหลือ ในระหว่างการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

1.1.3 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากกลุ่มคนวัยหนุ่มสาว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุค่อนข้างระมัดระวังในการสื่อสารหรือเผยแพร่ประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง

ผู้ให้ความรู้แก่ลูกหลาน สำหรับการสื่อสารกับครอบครัว ผู้สูงอายุยังคงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ ผู้มีประสบการณ์มาก่อนอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจะเก็บเกี่ยวข้อมูลความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวมาให้ความรู้กับลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิดที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยวด้วย บทบาทและอัตลักษณ์ของการแนะนำสั่งสอนยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้น ส่วนการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจะเป็นผู้แลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่มเพื่อน แบ่งปันประสบการณ์ที่น่าสนใจ เพื่อเป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวในโอกาสต่อไป

ผู้คำนึงถึงบริบทการสื่อสารหรือระมัดระวังในการสื่อสาร การบอกเล่าหรือสื่อสารเรื่องราวหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังคงคำนึงถึงความเหมาะสม กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่แสดงสถานะหรือชนชั้นทางสังคม การบอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จัก ผู้สูงอายุจะพยายามระมัดระวังไม่ให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นการโอ้อวดจนเกินไป รวมไปถึงการใช้สื่อต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงเน้นการสื่อสารแบบปากต่อปากมากกว่าการลงข้อมูลการท่องเที่ยวของตนเองในสื่อออนไลน์ ถึงแม้ว่าจะมีผู้สูงอายุบางส่วนที่สามารถใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้ แต่เลือกที่จะไม่ใช้เพราะคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว

สรุปได้ว่าบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีทั้งส่วนที่แตกต่างกันและคล้ายคลึงกัน ผู้สูงอายุมีวิธีสื่อสารที่แสดงให้เห็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่หลากหลาย มีทั้งตัวตนที่เข้มแข็งและอ่อนแอ ในกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง บทบาทการสื่อสารและตัวตนก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยวและหลัง

จากการท่องเที่ยวอาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์อาจมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนมากกว่า กระบวนการท่องเที่ยวทำให้เห็นได้ว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อแสดงให้เห็นถึงตัวตนที่เข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวสามารถสลับสับเปลี่ยนมีทั้งการต่อรอง การธำรงรักษาการฟื้นฟูหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งจากการท่องเที่ยว แม้กระทั่งอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุก็ยังสามารถเป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวได้

1.2 ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารเป็นทุนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการท่องเที่ยว และสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุจัดการตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเองให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะท่องเที่ยวได้

“ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว” ช่วยให้ผู้สูงอายุประเมินความพร้อมของตนเอง

ข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้รับรู้หรือแสวงหาก่อนการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุสามารถประเมินความพร้อมในการท่องเที่ยวของตนเองได้ เช่น ข้อมูลการเดินทางหรือวิธีการเดินทาง ขนพาหนะ ระยะเวลาการเดินทาง และช่วงเวลาการเดินทาง ข้อมูลในส่วนนี้มีผลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยว หากผู้สูงอายุรู้ข้อมูลล่วงหน้าจะส่งผลต่อการประเมินความพร้อมของสุขภาพร่างกายของตนเองหรือต้องพยายามจัดการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้นก่อนการเดินทาง

“ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว” ช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

ข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างการท่องเที่ยวมีมาจากหลากหลายทิศทาง ข้อมูลจากบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทาง ข้อมูลจากประสบการณ์การเดินทาง สถานที่ กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้สัมผัสด้วยตนเอง ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว จะช่วย

สะสมหรือเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสามารถนำข้อมูลจากประสบการณ์ตรงในการท่องเที่ยวของตนเองไปบอกเล่าต่อ ซึ่งจะช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งหรือเป็นสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้มีประสบการณ์

“ข้อมูลจากการท่องเที่ยว” สร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ

ข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้ทำการทบทวนหรือตีความอีกครั้งหลังจากการท่องเที่ยว ข้อมูลเหล่านี้ผู้สูงอายุจะสื่อสารผ่านครอบครัวหรือนักคนใกล้ชิด ข้อมูลคือทุนและอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะนำข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวมาปรับใช้แตกต่างกัน ข้อมูลจากการเดินทางแต่ละครั้งที่ผู้สูงอายุสะสมเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่จะช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์การท่องเที่ยว “ข้อมูลหรือความรู้จากการท่องเที่ยวเป็นต้นทุน” สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งในชีวิตของผู้สูงอายุ รวมไปถึงยังสื่อสารสถานะทางสังคม อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง และทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น

1.3 การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมีการใช้สื่อที่แตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะมีการใช้สื่อที่หลากหลายมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ สื่อบุคคลยังคงเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุให้ความไว้วางใจมากที่สุดทั้งก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวจะรับข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวจากสื่อบุคคลมากที่สุด ขณะที่สื่ออินเทอร์เน็ตเริ่มเข้ามามีบทบาทกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจะใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นหลักในการหาข้อมูล สื่ออินเทอร์เน็ตช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทันสมัยให้กับผู้สูงอายุ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุใช้แสวงหาข้อมูลข่าวสารในเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว ต้องใช้ความจริงใจในการทำความเข้าใจ แตกต่างจากสื่อโทรทัศน์ที่เป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวัน ที่ผู้สูงอายุยังคงเข้าถึงได้ง่ายมากที่สุด

ส่วนสื่อที่ใช้ระหว่างการท่องเที่ยว ได้แก่ สื่อภาพถ่าย หรือการถ่ายภาพ สื่อสถานที่ และสื่อวัตถุ เป็นสื่อที่สื่อสาร อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุแตกต่างกัน สำหรับการถ่ายภาพ มีความหมายในการเก็บบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ ระหว่างการท่องเที่ยว แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลระหว่างในการท่องเที่ยว อีกทั้งผู้สูงอายุจะ พยายามบันทึกตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเองใน ด้านบวกผ่านภาพถ่าย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พยายาม ปกปิดหรือไม่เปิดเผยความแก่หรือความสูงอายุผ่าน ภาพถ่ายมากนัก

ขณะที่สื่อสถานที่หมายถึงการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว ต่างๆ ผู้สูงอายุจะต้องใช้ความพยายามมากกว่าคนอื่น ในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว สื่อสถานที่จึงเป็นบท ทดสอบอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ สุดท้ายสื่อวัตถุ เป็นการซื้อของฝากหรือของที่ระลึกจากการท่องเที่ยว ของฝากหรือของที่ระลึกแทนความหมายของการได้เป็น ผู้ให้และการประสบความสำเร็จในการเดินทางของ ผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการใช้สื่อที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ในกระบวนการท่องเที่ยว ยังเป็นการสื่อสารให้เห็น ถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน สื่อแต่ละ ประเภทสามารถช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็น ผู้สูงอายุหรือสามารถฟื้นฟูและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ให้กับผู้สูงอายุได้

1.4 ระดับการสื่อสารและรูปแบบการสื่อสารของ ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับระดับการสื่อสารภายใน ตนเอง ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล ระดับการ สื่อสารกลุ่ม และระดับการสื่อสารมวลชน กลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ยังคงเน้นการสื่อสารที่ได้เห็นหน้าค่าตากัน พูดคุยกันโดยตรงมากกว่าที่จะสื่อสารผ่านสื่ออื่นๆ เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของผู้สูงอายุ ส่วนระดับการสื่อสาร มวลชนคือการแสวงหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ ก่อนการท่องเที่ยว หากจะอธิบายรูปแบบการสื่อสารตามแนวทางทฤษฎี กระบวนการท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้สูงอายุไม่ได้เป็น ผู้รับสารหรือผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียวแต่ผู้สูงอายุมีบทบาท

การสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลาย รูปแบบการสื่อสาร ของผู้สูงอายุเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับสารและ ผู้ส่งสาร ก่อนการท่องเที่ยว การหาข้อมูลของผู้สูงอายุ อาจจะทำด้วยตนเองหรือมีผู้ที่จัดการแทนผู้สูงอายุ ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีความพยายามเรียนรู้ ข้อมูลใหม่ และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาให้คำแนะนำ แก่คนที่ร่วมเดินทาง หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสาร ประสบการณ์การท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคง มีอำนาจการสื่อสาร

กระบวนการท่องเที่ยวจึงทำให้เห็นมิติการสื่อสาร ของผู้สูงอายุที่เป็นทั้งผู้แสวงหาและผู้ได้รับข้อมูล ผู้สูงอายุที่ผ่านกระบวนการท่องเที่ยว จะมีโอกาสเปิด รับข้อมูลใหม่ๆ ได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น และเมื่อ กลับจากการท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยว อาจจะเป็นประโยชน์ในบอกเล่ากับบุคคลใกล้ชิด การท่องเที่ยวจึงเปรียบเป็น “พิธีกรรม” อย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับมาสื่อสารเพื่อทบทวน อัตลักษณ์ของตนเอง เป็นการฟื้นฟูและธำรงรักษา ตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง อาจจะทำให้ผู้สูงอายุ ตระหนักได้ว่าตนเองยังมีอำนาจการสื่อสาร และความสามารถ ที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยว

2. การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุ

พฤติกรรมการท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่ใช้ในการ อธิบายการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ พฤติกรรม การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่กล่าวถึงในที่นี้ครอบคลุมประเด็น สำคัญ 10 ประเด็นที่จะทำให้เห็นกระบวนการเดินทาง ท่องเที่ยวของผู้สูงอายุตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการท่องเที่ยว ได้แก่ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยวและแรงจูงใจ ในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว การเลือก รูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่ การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป การซื้อของฝากหรือ ของที่ระลึก และพฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

2.1 การตัดสินใจ การวางแผนการท้องเที่ยว และ แรงจูงใจในการท้องเที่ยว

การตัดสินใจและการวางแผนการท้องเที่ยว เป็นจุดเริ่มต้นการท้องเที่ยวของผู้สูงอายุ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นเกี่ยวกับการหาข้อมูลการท้องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่หาข้อมูลการท้องเที่ยวด้วยตนเอง การตัดสินใจท้องเที่ยวและวางแผนการท้องเที่ยวจะมาจากตนเองเป็นหลักเป็นผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์การเป็น “ผู้นำ” อย่างชัดเจน ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง การตัดสินใจและวางแผนจะขึ้นอยู่กับครอบครัว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์การเป็น “ผู้พึ่งพา” อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจและการวางแผนยังเกี่ยวข้องกับอำนาจหรือสถานะของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ปล่อยให้ลูกหลานเป็นคนตัดสินใจและวางแผนการท้องเที่ยวแทนตนเอง เพราะการท้องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ลูกหลานใช้ตอบแทนผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้มีพระคุณที่ลูกหลานต้องตอบแทน”

ส่วนแรงจูงใจในการท้องเที่ยวสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ได้แก่ การเป็นผู้สูงอายุที่มีใจใฝ่ธรรมะ แสดงให้เห็นว่าแรงจูงใจด้านศาสนายังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุไปท้องเที่ยว ประกอบกับแรงจูงใจจากครอบครัวหรือเพื่อน สื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ยังคงรักการท้องเที่ยวกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ส่วนแรงจูงใจด้านการแสวงหาความบันเทิงและแสวงหาความรู้ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังต้องการที่จะแสวงหาความรู้และความสนุกสนาน แรงจูงใจจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่หลากหลาย ไม่ได้มีด้านที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงมีทั้งการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ ธีรารักษาอัตลักษณ์ และเป็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์ความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ

2.2 การเตรียมตัวท้องเที่ยวของผู้สูงอายุ การเตรียมตัวท้องเที่ยวของผู้สูงอายุมี 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

ด้านสุขภาพร่างกาย เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่มีความสำคัญ เพราะร่างกายคือสิ่งสำคัญในการท้องเที่ยว

ผู้สูงอายุต้องมีความเข้มแข็งเพียงพอที่เคลื่อนไหว เพื่อพาตนเองออกจากบ้านไปสู่พื้นที่การท้องเที่ยว ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่สังคมโดยทั่วไปคุ้นชินมักจะพบว่าผู้สูงอายุคือผู้ที่เริ่มมีร่างกายเสื่อมโทรม แต่จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุพบว่า สามารถจัดกลุ่มอัตลักษณ์ด้านร่างกายของผู้สูงอายุได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ยังดูแลตนเองได้ในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้จัดสรรเวลาสำหรับการออกกำลังกาย กลุ่มที่สอง เป็นผู้สูงอายุที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างขยันขันแข็ง มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เพราะจัดสรรเวลาในการออกกำลังกาย ส่วนกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง และแสดงอาการให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านการเคลื่อนไหว เช่น การเดินไม่คล่องแคล่ว มีอาการปวดขา ปวดเข่า หรือปวดหลัง ขณะที่กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว ซึ่งอาจจะไม่แสดงอาการให้เห็นชัดเจนมากนัก เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุสองกลุ่มสุดท้ายจึงต้องพยายามต่อรองเพื่อสร้างอำนาจการท้องเที่ยว ปรับเปลี่ยนวิธีการท้องเที่ยวให้เหมาะสมกับตนเอง ถึงแม้จะมีสุขภาพไม่แข็งแรง แต่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่ยอมแพ้ต่อการท้องเที่ยว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายแข็งแรงจะสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง โดยรวมแล้วผู้สูงอายุที่ท้องเที่ยวจะมีความสามารถในการ “จัดการสุขภาพร่างกาย” ให้มีความพร้อมในการท้องเที่ยว

ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุที่ท้องเที่ยวโดยส่วนใหญ่อธิบายว่าตนเองไม่ได้มองปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท้องเที่ยวเป็นปัญหาใหญ่ จะมุ่งเน้นจัดการการท้องเที่ยวในแต่ละครั้งของตนเองให้มีความหมายและคุ้มค่ามากที่สุด ก่อนการท้องเที่ยวผู้สูงอายุจะพยายามจัดการปัญหาหรือเตรียมตัวอย่างเต็มที่เพื่อลดความกังวลใจระหว่างการท้องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้วิธีการแก้ปัญหาที่ตนเอง พยายามปรับเปลี่ยนวิธีคิดมากกว่าที่จะมุ่งแก้ปัญหาจากปัจจัยภายนอก ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและเป็นอัตลักษณ์ช่วยธำรงรักษาความเป็นผู้สูงอายุ

ด้านสังคมและเศรษฐกิจ การสนับสนุนจากครอบครัว ในการท่องเที่ยว ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นทุนที่สำคัญ เป็นอย่างมากในการท่องเที่ยว ทุนทางด้านเศรษฐกิจ สื่อสารให้เห็นถึงชนชั้นที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุ โดยสามารถจัดกลุ่มอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ตามปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว แบบประหยัด ที่มาของรายได้สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ มักจะมาจากลูกหลานที่คอยสนับสนุนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมักจะแสวงหาวิธีการท่องเที่ยวที่ไปรวมกลุ่มกับคน จำนวนมากเพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย เช่น การท่องเที่ยว ของชมรมผู้สูงอายุ

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน เป็นการท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับปานกลาง ไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายแพง จนเกินไป ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของการศึกษาจะเป็นกลุ่ม ชนชั้นกลาง ที่มาของรายได้มาจากตนเอง เพราะเป็นกลุ่ม ข้าราชการบำนาญหรือมีธุรกิจส่วนตัว เป็นกลุ่มที่สามารถ จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นกลุ่มขนาดเล็ก สามารถ ไปท่องเที่ยวได้อย่างไม่มีปัญหาด้านการเงิน เพราะมี การวางแผนเก็บออม สามารถบริหารจัดการเงินให้ เพียงพอสำหรับการท่องเที่ยว สำหรับกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่ม ที่มีสถานะทางการเงินดีที่สุด เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจ จะเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มไฮโซ สามารถท่องเที่ยวอย่าง หรุกรได้ ไปท่องเที่ยวต่างประเทศได้บ่อยกว่ากลุ่มอื่นๆ ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องการเก็บออมสำหรับการท่องเที่ยว เพราะมีเงินใช้จ่ายอย่างเพียงพออยู่แล้ว กลุ่มนี้จึงค่อนข้าง มีอำนาจหรือมีทุนในการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก ขณะที่ กลุ่มอื่นๆ อาจจะต้องพยายามต่อรองปรับเปลี่ยนวิธีการ ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับต้นทุนของตนเอง

2.3 รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน เช่น อัตลักษณ์ความเป็น ผู้ใหญ่ ความเป็นหนุ่มสาว ผู้ที่รักการสังสรรค์ และ ผู้ที่รักความสงบสบาย รูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละแบบ ของกลุ่มผู้สูงอายุยังอธิบายได้ว่าเป็นพยายามเข้าถึง การท่องเที่ยวด้วยพื้นฐานของการมีทุนที่แตกต่างกัน กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวเป็นหลัก

กลุ่มนี้ต้องพึ่งพาครอบครัวหรือเป็นผู้ดูแลครอบครัว การท่องเที่ยวกับครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุยังคงรักษา อัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพหรือวางตัว อย่างเหมาะสม เป็นผู้นำครอบครัวได้ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่รักครอบครัว

ขณะที่กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับ กลุ่มเพื่อน ครอบครัวอาจจะไม่มีเวลาไปท่องเที่ยวหรือ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นโสดไม่ได้แต่งงานมีครอบครัว การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการท่องเที่ยวกับครอบครัว สำหรับกลุ่มที่สาม เป็นการ ท่องเที่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุขนาดใหญ่ ชมรมหรือสมาคม ผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวกับคนในวัยเดียวกัน การท่องเที่ยวลักษณะนี้ผู้สูงอายุจะได้ร่วมทำกิจกรรม เป็นกลุ่ม เช่น มีการสวดมนต์ การเล่นเกมหรือกิจกรรม สังสรรค์อื่นๆ พลังในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมาจาก เพื่อนที่ร่วมท่องเที่ยว

ถัดมาเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับทัวร์ ทั้งรูปแบบ เหมารถทัวร์ และไปซื้อทัวร์ร่วมเดินทางกับบุคคลอื่น การท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์มีข้อดีคือผู้สูงอายุจะได้รับ ความสะดวกสบายในการเดินทางค่อนข้างมาก หากเป็น ทัวร์แบบเหมารถทัวร์จะมีความเป็นส่วนตัวการท่องเที่ยว ในรูปแบบทัวร์ยังทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจที่จะเข้าถึง การท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีครอบครัว หรือเพื่อนของตนเองไปท่องเที่ยวด้วย การซื้อทัวร์ไป ท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องจัดการท่องเที่ยวด้วย ตนเอง และมีเพื่อนร่วมท่องเที่ยว

2.4 ประเภทการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่ชอบท่องเที่ยว ในเชิงศาสนา รองลงมาชอบไปท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และกลุ่มสุดท้ายผู้สูงอายุชอบไปท่องเที่ยวได้หลากหลาย ศาสนาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การไปเยี่ยมญาติและการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลที่สำคัญ ต่างๆ

ประเภทการท่องเที่ยวในเชิงศาสนาและธรรมชาติ มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวทางศาสนา

ตอบสนองทางด้านจิตใจ สร้างความสบายใจ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการได้ทำประโยชน์ให้ผู้อื่น ได้ทำบุญ ได้เป็นผู้ให้ ส่วนการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติไปตามแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม มีความมหัศจรรย์ อาจจะได้ไม่เป็นการเดินทางที่สมบุกสมบันมากนัก แต่สร้างความรู้สึกแตกต่างหรือความเปลี่ยนแปลงให้กับผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่อธิบายว่าตนเองไปท่องเที่ยวได้หลากหลาย สื่อสารให้เห็นว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นมิติใดมิติหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุยังมีความเข้มแข็งที่จะสามารถออกไปเห็นโลกกว้างหรือแสวงหาความแปลกใหม่ให้กับชีวิตอยู่เสมอ

2.5 พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการออกไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ก่อนที่จะเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ได้นำเสนอไปตอนต้นคือการจัดการกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

พื้นที่ร่างกาย (Body) ถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้สูงอายุต้องพยายามสะสมต้นทุนสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายทั้งการเป็น “ผู้เข้มแข็ง” หรือ “ผู้อ่อนแอ” รวมไปถึงสุขภาพจิตใจ ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงมากนัก แต่ถ้าหากว่าผู้สูงอายุรู้ว่าตนเองจะไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะพยายามควบคุมหรือจัดการกับสุขภาพร่างกายในช่วงเวลานั้นให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว การไปท่องเที่ยวจึงอาจจะเป็นจุดมุ่งหมายที่ผู้สูงอายุจะต้องพยายามดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ขณะที่ระหว่างการเดินทางไปยังสถานที่จุดหมายปลายทาง การแวะพักและการเข้าห้องน้ำ เป็นพื้นที่ที่มีความจำเป็นกับผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ช่วยให้ร่างกายได้ผ่อนคลายจากการเดินทางไกล ผู้สูงอายุกลุ่มที่สุขภาพไม่แข็งแรงจะต้องระมัดระวังในการเข้าห้องน้ำค่อนข้างมาก เมื่อถึงสถานที่ท่องเที่ยว “การเดิน” คือการเคลื่อนไหวร่างกายพื้นฐานที่สื่อสารถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะ “การเดินขึ้นที่สูง” จะเป็นอุปสรรคสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวหรือสุขภาพไม่ดี ผู้สูงอายุอาจจะ

ต้องมีวิธีการต่อการการขึ้นไปยังที่สูง เช่น นั่งรถเข็น นั่งกระเช้า หรือต้องมีคนคอยช่วยเหลือระหว่างการเดินทาง

ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ สามารถแบ่งลักษณะกิจกรรมออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ กิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวร่างกายค่อนข้างมาก และกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อน ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงแข็งแรงจะสามารถทำกิจกรรมที่ค่อนข้างสมบุกสมบัน เช่น การเดินเป็นระยะทางไกล ได้มากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอหรือสุขภาพไม่ดี ผู้สูงอายุอาจจะต้องสำรองโดยการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเงื่อนไขเรื่องสุขภาพของตนเองมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ เพราะฉะนั้นการสำรองเพื่อปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงทำให้โอกาสในการเข้าถึงการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีมากยิ่งขึ้น และถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แต่ผู้สูงอายุก็ยังรู้สึกว่าการท่องเที่ยวหรือการทำกิจกรรมที่สมบุกสมบันยังคงต้องการผู้ช่วยเหลือหรือผู้ที่คอยให้คำแนะนำ

2.6 การเลือกที่พัก

การเลือกที่พักแรมระหว่างการท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุยังต้องการความสะดวกสบายในการพักผ่อนระหว่างการท่องเที่ยว โดยให้เหตุผลว่าตนเองอายุมากหรือแก่แล้ว การเลือกที่พัก ต้องพักโรงแรมหรือรีสอร์ทที่ได้มาตรฐาน สะอาด ปลอดภัย และสะดวกสบาย มีห้องน้ำส่วนตัว เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุคำนึงถึงค่อนข้างมาก ส่วนเรื่องความหรูหราหรือการตกแต่งที่สวยงาม มีผู้สูงอายุบางส่วนที่ให้ความสำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถปรับตัว มีความยืดหยุ่น ชอบความท้าทาย สามารถพักที่วัด กางเต้นท์ หรือพักบ้านญาติได้ เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้ายจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก ผู้สูงอายุไม่ได้คำนึงถึงความความสะดวกสบายอย่างเดียวในการท่องเที่ยว แต่อาจจะต้องการเข้าไปสัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นหรือวิถีชีวิตผู้คนของเมืองที่ตนเองไปท่องเที่ยว ความแตกต่างของการเลือกที่พักสำหรับผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของ

ผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน มีทั้งผู้สูงอายุที่รักความสะดวกสบาย และผู้สูงอายุที่เป็นผู้ยืดหยุ่นหรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าได้

2.7 การเลือกรับประทานอาหาร

ความแตกต่างหรือเงื่อนไขในการเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุยังกระฉับกระว้างในการเลือกรับประทานอาหาร เน้นอาหารเพื่อสุขภาพ เช่น ทานผัก ปลา ผลไม้ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็คำนึงถึงการเลือกรับประทานอาหารอย่างรอบคอบ ส่วนผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ที่มีความยืดหยุ่นหรือปรับตัวได้ดี จะเลือกอาหารที่หลากหลายมากกว่า หรือพยายามเลือกรับประทานอาหารที่ตนเองพอจะทานตามแบบที่ทัวร์ได้จัดเตรียมไว้ให้ เป็นการพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่พบเจอ ผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้าย เป็นกลุ่มที่มีความท้าทายชอบลองทานอาหารแปลกใหม่อาหารท้องถิ่น อาหารพื้นเมือง อาหารจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สามารถสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ให้กับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวก็ยังคงต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

2.8 การถ่ายรูป

การถ่ายรูปเป็นกิจกรรมสำคัญที่ขาดไม่ได้ระหว่างการท่องเที่ยว สัดส่วนของผู้สูงอายุที่พกพากล้องถ่ายรูป และไม่พกพากล้องถ่ายรูปมีใกล้เคียงกัน ในยุคปัจจุบัน ผู้สูงอายุหันมาใช้อุปกรณ์ถ่ายรูปอื่นๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ หรือแท็บเล็ตในการถ่ายรูปมากขึ้น ผู้สูงอายุมองว่า “การถ่ายรูป” เป็นกิจกรรมที่สื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นหนุ่มสาวหรือความเป็นเด็ก ผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป รู้สึว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพิเศษสำหรับตนเองที่ต้องบันทึกภาพเก็บไว้ รวมไปถึงผู้สูงอายุไม่มีความกังวลหรือหวาดกลัวว่าการถ่ายรูปจะทำให้บุคคลอื่นได้เห็นตัวตนความแก่หรือความไม่สมบูรณ์ของตนเอง เช่น ร่องรอยบนใบหน้า ผู้สูงอายุกลับรู้สึกสนุกสนานกับการถ่ายรูป ทั้งการถ่ายรูปตนเองและการถ่ายรูปให้

ลูกหลาน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็น “ผู้สูงวัยที่ทันสมัย” การถ่ายรูปได้ช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุหรือเป็นการรื้อถอนความคิดความเชื่อที่ว่าผู้สูงอายุล้าหลัง ไม่ทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพกพากล้องถ่ายรูปจึงเป็นการสื่อสารอำนาจและอัตลักษณ์ในเชิงบวกของผู้สูงอายุได้เช่นกัน ตรงกันข้ามกับผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่ง อาจจะเป็นกลุ่มที่มีกล้องหรือไม่มีกล้องถ่ายรูป แต่เป็นกลุ่มที่ถ่ายรูปน้อยหรือไม่ถ่ายรูปเลย การถ่ายรูปทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้เปิดเผยความแก่หรือความสูงวัยให้บุคคลอื่นได้เห็น ผู้สูงอายุจะถ่ายรูปเฉพาะที่จำเป็นหรืออาจจะปกปิดความแก่ด้วยการถ่ายรูประยะไกล เน้นวิวมากกว่าตัวบุคคล อีกทั้งผู้สูงอายุยังบอกว่าตนเองอายุมากแล้ว การถ่ายรูปไม่มีความจำเป็นเท่าหนุ่มสาว

ดังนั้น การถ่ายรูปหรือภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นอกจากจะเป็นการบันทึกความทรงจำการเดินทางแล้ว พื้นที่ภาพถ่ายควรจะเป็นพื้นที่ในอุดมคติ มีความสวยงาม ความสมบูรณ์มากกว่าที่จะเปิดเผยตัวตนของ “ความแก่” หรือความเป็นผู้สูงวัยมากนัก อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้สูงอายุที่ไม่ได้หวาดกลัวกับการที่จะบันทึกตัวตนความสูงวัยของตนเองในภาพถ่ายเช่นกัน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ผ่านพื้นที่ภาพถ่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุให้ความระมัดระวังในการนำเสนอ

2.9 การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

สำหรับการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการซื้อของฝากมากขึ้นแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการซื้อของฝากหรือของที่ระลึกค่อนข้างมาก เพราะของฝากมีความหมายถึงการระลึกถึงผู้ที่ไม่ได้มาท่องเที่ยวด้วย ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะให้ของฝากกับครอบครัว ลูกหลาน รวมไปถึงยังเป็นการตอบแทนผู้ที่ช่วยเหลือดูแลบ้านระหว่างที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว ส่วนผู้สูงอายุที่ซื้อของน้อยให้เหตุผลว่า ของต่างๆ มีใช้เพียงพอแล้ว สิ่งของบางอย่างซื้อมาแล้วไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพราะตนเองอายุมากแล้ว

อย่างไรก็ตาม การซื้อของฝากหรือของที่ระลึกเพื่อเก็บไว้เป็นความทรงจำจากการเดินทางยังสามารถสื่อสารถึงความเข้มแข็งหรือการประสบความสำเร็จจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้อีกด้วย

2.10 พฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

หลังจากการท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาแห่งการสื่อสารเพื่อย้อนทบทวนหรือตรวจสอบการท่องเที่ยวที่เพิ่งจะผ่านไปของผู้สูงอายุ ทั้งสุขภาพร่างกาย จิตใจ รวมไปถึงด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมองว่าการท่องเที่ยวทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้น ขณะที่ด้านสุขภาพจิตใจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้สึกว่ามีความเปลี่ยนแปลง มีความสดชื่น มีความสุขมากขึ้นหลังจากการท่องเที่ยว เพราะได้ไปพบกับความแตกต่างหรือความแปลกใหม่ ขณะที่ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การสื่อสารกับคนใกล้ชิด ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้ระบุถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน แต่ช่วงเวลาระหว่างการท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสสื่อสารหรือได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะมีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องมาจนถึงหลังจากการท่องเที่ยว

โดยสรุป การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยวดังที่กล่าวไป ทำให้ได้เห็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ เช่น การเป็นผู้นำหรือผู้ตาม ผู้เข้มแข็งหรือผู้ที่อ่อนแอ ผู้ที่ต้องได้รับการดูแลหรือผู้ที่ดูแลผู้อื่น ผู้ที่มีความเป็นเด็กหรือเป็นหนุ่มสาว ผู้ที่ยึดหยุ่นและปรับตัวได้ดี ผู้ที่มีความทันสมัย ผู้ที่รักความสะดวกสบาย ผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้ และอื่นๆ อัตลักษณ์ที่หลากหลายเหล่านี้ทำให้ได้เห็นมิติอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงด้านที่อ่อนแอ แต่ความอ่อนแอหรือเข้มแข็งของผู้สูงอายุสามารถเลื่อนไหลไปตามสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้องระหว่างการท่องเที่ยว ความอ่อนแอของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นจุดอ่อนในการท่องเที่ยว แต่สามารถเป็นประโยชน์หรือเป็นอำนาจที่ผู้สูงอายุใช้ในการเข้าถึงการท่องเที่ยวได้

3. การให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุไทยมีการตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองในเชิงบวก ถึงแม้ว่าจะมีความยากลำบากในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็ยังคงเลือกที่จะทำความเข้าใจหรือเรียนรู้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในเชิงบวก อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถหรือประสบความสำเร็จในการเข้าถึงท่องเที่ยว ทำให้มีแนวโน้มการตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ

การตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวระหว่างผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งและอ่อนแอมีความแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์ที่อ่อนแอต้องพึ่งพาครอบครัวในการท่องเที่ยว มักจะตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงได้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ ผ่อนคลายค่อนข้างมาก รวมไปถึงได้ความรู้และได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและเพื่อน ขณะที่ประสบการณ์การท่องเที่ยวในมิติเกี่ยวกับศาสนา ยังคงเป็นประสบการณ์ที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้เป็นผู้ให้ ได้เติมเต็มความรู้สึกด้านจิตใจ มีพลังในการดำเนินชีวิตจากประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงศาสนา ส่วนประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องการย้อนระลึกถึงอดีตเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างจากคนหนุ่มสาว สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะให้ความหมายของประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ลึกซึ้งมากกว่า การท่องเที่ยวเปรียบเหมือนเป็นสื่อหรือพื้นที่ที่เป็นบททดสอบ เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้หรือพื้นที่พู่ต์ลักษณะที่เข้มแข็งของตนเอง การท่องเที่ยวยังสามารถทำให้ผู้สูงอายุได้ฝึกฝนหรือเรียนรู้การปรับตัว เข้ากับสถานการณ์ที่ยากลำบากหรือไม่คุ้นชินให้กับผู้สูงอายุอีกด้วย อย่างไรก็ตามสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ยังคงต้องพึ่งพาครอบครัวลูกหลานในการท่องเที่ยว การสื่อสารความอ่อนแอของผู้สูงอายุสามารถเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้สิ่งสำคัญ

คือการ “สะสมต้นทุน” ในด้านต่างๆ ได้แก่ ต้นทุนด้านการสื่อสาร ด้านข้อมูลความรู้ ด้านสุขภาพร่างกายจิตใจ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ และต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มใช้เป็นอำนาจต่อรองในการเข้าถึงการท่องเที่ยว

อภิปรายผลการวิจัย

อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุกับกระบวนการจัดการท่องเที่ยว

การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้เปิดเผยอำนาจของผู้สูงอายุและเบื้องหลังในการจัดการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ไม่ได้เป็นผู้หาข้อมูลการท่องเที่ยวหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะรับข้อมูลการท่องเที่ยวจากครอบครัว ลูกหลาน เพื่อน ญาติ ชุมชน สมาคม และเจ้าหน้าที่ของบริษัททัวร์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุขาคา นิมหิรัญวงษ์ (2544) พลอยระพี พลวนิช (2555) และกุลดิ แก้วกล้า (2550) ที่สรุปว่าการรับข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุไร้อำนาจหรือเป็นผู้พึ่งพา แต่ยังเป็น การสื่อสารอัตลักษณ์หรือสถานะของผู้สูงอายุที่มีอำนาจ มีความสำคัญ ได้รับการดูแลจากลูกหลาน ไม่จำเป็นต้องแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ผู้สูงอายุคือผู้ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ ลูกหลาน จึง “ใช้การท่องเที่ยว” เป็นสื่อในการแสดงสถานะหรืออัตลักษณ์ที่สำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัว การจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ แสดงถึงอำนาจหรือบารมีความเป็นผู้อาวุโสที่ผ่านการทำงานหนัก การใช้ชีวิตดูแลลูกหลานมาโดยตลอด เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ หน้าที่การดูแลผู้สูงอายุจึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่ต้องตอบแทนพระคุณ เพราะฉะนั้นวาทกรรมความกตัญญูยังเป็นวาทกรรมหลักที่สำคัญที่แสดงถึงสถานะหรืออำนาจของผู้สูงอายุที่ยังได้รับการดูแลยกย่องในสังคมไทยอยู่เสมอ (กัจกร หลุยยะพงศ์, 2553)

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ความเป็นผู้นำในการท่องเที่ยว สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

กลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาลูกหลานหรือพึ่งพาน้อยมาก เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่กลับเป็นผู้ที่คอยดูแลลูกหลานมากกว่า ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีความสามารถในการหาข้อมูลจากสื่อที่หลากหลายกว่า กลั่นกรองข้อมูล เพื่อวางแผนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการหาข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้และทำได้ดี ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจึงไม่ได้เรียกร้องหรือต้องการความช่วยเหลือจากลูกหลานเลยในการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงไม่ต้องการปัจจัยด้านการเงินจากลูกหลานในการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการมีลูกหลานหรือมีเพื่อนร่วมท่องเที่ยวด้วย เพื่อสร้างความอบอุ่นใจก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุยังต้องการอยู่เสมอ

บทบาทรสื่อสารและอัตลักษณ์ของ “ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็ง” จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ กัจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่พบว่าผู้สูงอายุไม่ได้ยอมรับวาทกรรมที่ต้องเป็นผู้อ่อนแอและพึ่งพิง ผู้สูงอายุพยายามใช้ต้นทุนที่ตนเองมี พร้อมทั้งพยายามเปิดรับและเรียนรู้ต้นทุนใหม่ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตหาข้อมูลการท่องเที่ยวช่วยให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการติดต่อสื่อสารและจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากกว่าที่จะต้องพึ่งพา ลูกหลาน เมื่อเปรียบเทียบวิธีการแสวงหาข้อมูลหรือการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งกับคนวัยหนุ่มสาวพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจะพยายามเรียนรู้ ฝึกฝน เปิดรับสิ่งใหม่ เรียนรู้เทคโนโลยีอยู่เสมอ โดยเฉพาะการหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความพยายามในการเรียนรู้ เป็นการ “สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทันสมัย” ให้กับผู้สูงอายุไม่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจึงไม่ได้ปล่อยให้ข้อจำกัดทางด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีหรือข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยว

บทบาทรสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

ความหลากหลายของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีทั้งอัตลักษณ์ด้านบวกและด้านลบ ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์บวกหรือลบ ผู้สูงอายุ

ที่ท่องเที่ยวกลับสามารถใช้ประโยชน์จากการเลือกสื่อสาร
อัตลักษณ์เหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่น่าสนใจ
ประเด็นหนึ่งคือ “ความเป็นผู้ใหญ่หรือความเป็นเด็ก”
โดยเฉพาะระหว่างที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่
“อัตลักษณ์ความเป็นเด็ก” ได้อย่างไม่เงินอาย เมื่อ
ท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนสนิท ความเป็นเด็กในที่นี้
คือความสนุกสนาน ร่าเริง การปลดปล่อยตนเองออก
จากรอบหรือข้อจำกัดของสังคม ส่วน “อัตลักษณ์ความ
เป็นผู้ใหญ่” เป็นการวางตัวอยู่ในกรอบที่เหมาะสม
ผู้สูงอายุที่ต้องการรักษาภาพลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่
จะไม่ทำกิจกรรมแบบเด็กๆ เช่น การถ่ายรูปด้วยท่าทาง
แบบเด็กหนุ่มสาว ร้องเพลง เล่นเกม การที่ผู้สูงอายุ
เดินทางกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการต้องคงรักษา
อัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่ไว้ให้ลูกหลานนับถือ แต่ใน
บางครั้งผู้สูงอายุอาจจะ “งอแง” หรือแสดงอาการแบบเด็กๆ
เมื่อเจอสถานการณ์ที่ไม่พอใจ เพราะฉะนั้น การเลือก
สื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่อาจจะขึ้นอยู่กับว่า
ในสถานการณ์นั้นผู้สูงอายุได้ประโยชน์จากการแสดง
ความเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่มากกว่ากัน การสลับสับเปลี่ยน
สื่อสารอัตลักษณ์ของความเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จึงเป็น
การสื่อสารอัตลักษณ์ที่ยืดหยุ่นหรือขัดแย้ง ลักษณะของ
อัตลักษณ์ที่ยืดหยุ่นหรือขัดแย้งจะสามารถสร้างอำนาจ
หรือเอื้อให้ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้

มิติการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่
เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงถูกเลือกนำเสนอเป็นมุมมอง
ในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เมื่อผู้สูงอายุเลือกที่จะท่องเที่ยว
ผู้สูงอายุจึงต้องพยายามทำร่างกายและจิตใจให้แข็งแรงมาก
ที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อที่จะ “ไม่เป็นภาระ” แก่ลูกหลานหรือ
คนที่ร่วมท่องเที่ยวด้วย ถึงแม้สุขภาพจะไม่แข็งแรงมากนัก
แต่ผู้สูงอายุจะสามารถควบคุมหรือจัดการกับความอ่อนแอ
ให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม เพียงพอที่จะท่องเที่ยวได้

เพราะฉะนั้น ความพยายามสื่อสาร “อัตลักษณ์
เชิงบวกของผู้สูงอายุ” มีความสำคัญต่อการพัฒนา
องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ จากการศึกษาของ Wilinska and
Henning (2011) พบว่ากระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ

ผู้สูงอายุในงานสวัสดิการสังคม (social welfare) ของประเทศ
โปแลนด์ จะมีความพยายามเลือกนำเสนออัตลักษณ์ของ
ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เป็นไปในเชิงบวกมากกว่าจะมองว่า
การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุมีแต่ปัญหา มีแต่ความเสื่อมโทรม
การศึกษาดังกล่าวมีความพยายามแก้ปัญหาอัตลักษณ์
ด้านลบของผู้สูงอายุ โดยการมองผู้สูงอายุในมิติอื่นๆ ด้วย
ไม่ได้เน้นว่าผู้สูงอายุต้องอ่อนแอ เจ็บป่วยเพียงอย่างเดียว
พยายามสร้างต้นทุนให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง ให้ผู้สูงอายุ
ได้ออกกำลังกาย ได้เรียนคอมพิวเตอร์ เรียนภาษา
ได้เดินทางท่องเที่ยว หรือได้ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุ
ค้นพบหรือแสดงความสามารถที่มีอยู่ของตนเองเป็นการ
ช่วยให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์เชิงบวกสู่สังคม

การศึกษาของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่ศึกษา
วาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุสองกลุ่มคือกลุ่มผู้สูงอายุ
ที่อยู่ในเมืองและกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ชนบท พบผลใกล้เคียงกัน
ทั้งนี้ กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองมีต้นทุนด้านเทคโนโลยี
การใช้คอมพิวเตอร์ และกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบทมี
ต้นทุนความรู้จากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ทั้งสองกลุ่ม
เป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับอัตลักษณ์ความอ่อนแอ โดยพยายาม
ใช้ต้นทุนที่ตนเองมีต่อผู้ต่อรอง เพื่อสร้างความเข้มแข็ง
ให้กับตนเอง อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไม่ได้
หยุดนิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ผู้สูงอายุคำนึงถึงบริบท
ที่มีส่วนสำคัญทำให้ผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์
ด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ

เพราะฉะนั้น การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
ที่เกี่ยวข้องกับบริบทของการท่องเที่ยว จึงเปิดเผยมิติ
การสื่อสารอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ
สามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยว
ที่ตนเองเลือก บริบทการท่องเที่ยวทำให้เราได้เห็นการสื่อสาร
อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน
โดยเฉพาะ “อัตลักษณ์ของความเป็นเด็กหรือความเป็น
หนุ่มสาว” ที่ผู้สูงอายุจะสื่อสารให้เห็นค่อนข้างมาก
อัตลักษณ์ของความเป็นเด็กอาจจะมองได้สองด้าน
ด้านบวกผู้สูงอายุจะมีความเข้มแข็ง มีความกระฉับกระเฉง
ในการทำกิจกรรมต่างๆ แต่ด้านลบ อาจจะเป็นความ
เอาแต่ใจ ไม่สามารถอดทนรอคอยหากต้องเจอกับสถานการณ์

ที่อยู่ยากในการท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน พลังการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะมีมากกว่าการท่องเที่ยวเพียงคนเดียว อัตลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุจึงมาจากการรวมกลุ่มท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจหรือมีความเข้มแข็งในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

บทสรุป

“การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” เป็นงานศึกษาที่มีจุดยืนในการทำความเข้าใจผู้สูงอายุโดยใช้มิติทางสังคม “ผู้สูงอายุ” ถูกทำให้กลายเป็น “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง” หรือเป็น “ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ” ขึ้นอยู่กับกระบวนการให้ความหมายจากสังคม รวมไปถึงการสื่อสารเพื่อให้ความหมายจากกลุ่มผู้สูงอายุ “ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไปท่องเที่ยวได้” เป็นผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะ “ใช้การท่องเที่ยว” เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น

มีทั้งการต่อรองอัตลักษณ์ปรับวิธีการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเงื่อนไขสุขภาพร่างกายของตนเอง การฟื้นฟูอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็ง รวมไปถึงการย้อนกลับไปสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นเด็ก ความสนุกสนาน ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเข้มแข็ง การเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ การเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิต ผู้สูงอายุจึงไม่ได้สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่พึ่งพาเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็นผู้ที่เข้มแข็ง สามารถดูแลตนเอง รวมไปถึงแสวงหาวิธีการไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องต้นทุน เช่น สถานะทางสังคมเศรษฐกิจ ชนชั้น สุขภาพร่างกาย รวมไปถึงการมีอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ ก็ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีวิธีการในการเข้าถึงการท่องเที่ยวหรือพาตนเองออกไปท่องเที่ยวแตกต่างกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). ผู้สูงวัยกับการสื่อสาร. ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็ก สตรี และผู้สูงวัย. (pp. 408-577). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ และอุดมการณ์. (pp. 8-73). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2553). การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลวดี แก้วกล้า. (2550). พฤติกรรมการท่องเที่ยวของข้าราชการเกษียณอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คัย ชุมสาย, ม. ล., & ญิบพัน พรหมโยธี. (2527). ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- นพวรรณ จงวัฒนา, เกื้อ วงศ์บุญสิน, วิพรรณ ประจวบเหมาะ, รูปโฟโล, คาราวรรณ, เขียมเพิ่มพูน, มยุรี นกยูงทอง, รุ่งรัตน์ ไกรวรรณกุล, & ทิฆัมพร เขียมประกอบกิจ. (2542). ข้อมูลผู้สูงอายุที่น่าสนใจ. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชัชกุล. (2551). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลอยระพี ชลวนิช. (2555). แรงจูงใจที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิพรรณ ประจวบเหมาะ, และ ชลธิชา อัสวรินทร์. (2555). การเปลี่ยนแปลงทางประชากร และข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2554. (pp. 7-28). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2548). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์. (2555). ข้อเสนอเชิงนโยบาย. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2553. (pp. 2-5). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- สุชาดา ทวีสิทธิ์, และ สวรัช บุญमानนท์ (2553). การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ. ประชากรและสังคม: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย (pp. 1-11). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- สุชาดา นิมหิรัญวงษ์. (2544). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุภาวศ์ จันทวนิช. (2554). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Barker, C. (2008). **Cultural studies: theory and practice** London: Sage Publication.
- Carey, J. W. (1989). **Communication as culture: essays on media and society**. Boston: Unwin Hyman, Inc.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. **International Journal of Qualitative Methods**, 2(3), 21-35.
- Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. (2008). *Theories of human communication* (9 ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Rothenbuhler, E. W. (1998). **Ritual communication**. London: Thousand Oaks.
- Wilinska, M., & Henning, C. (2011). Old Age Identity in Social Welfare Practice. **Qualitative Social Work**, 10(3), 346-363. doi: 10.1177/1473325011409477
- Williams, A., & Ylänne-McEwen, V. (2000). Elderly lifestyles in the 21st century: Doris and Sid's excellent adventure. **Journal of Communication**, 50(3), 4-8. doi: 10.1111/j.1460-2466.2000.tb02849.x